

Når en gruppe gode venner diskuterer og nærmer sig et område, det måske er svært at formulere i ord, må man af og til prøve sig frem, måske med halve sætninger. Men selv om formuleringerne kan være ufuldstændige, vil ens hensigter ofte blive forstået. De andre vil vise sig åbne og imødekommende og vil gå langt for at prøve at forstå.

Denne imødekommenhed og gensidige afhængighed i samværet står centralt i det kommunikative menneskesyn, her repræsenteret ved den danske teolog og filosof K.E. Løgstrup.

Knud Ejler Løgstrup

(1905-1981)

Imod eksistentialismens fokus på det enkelte menneske og dets handlinger hæveder Løgstrup, at "livet et større end mennesket".

Hvor eksistentialisterne mente, at det enkelte individ var eneansvarligt for at fylde sit liv med indhold og mening, siger Løgstrup, at hvis man vil prøve at forstå, hvad et menneske er, må man gå til *livsgrundlaget*; dvs. til de rammer, der på forhånd er givet for ethvert menneskes liv.

For Løgstrup er der noget, der bærer vores tilværelse, og dette "noget" er givet med livet selv. Livet er en gave, noget vi modtager udefra, og derfor skal vi tage vare på det og acceptere, at vores måde at forvalte vores liv på bør tage hensyn til den helhed, vi er en del af. Bag denne forestilling om livet ligger den kristne skabelsestanke: Livet er på forhånd givet på en bestemt måde; det er *ikke* bare en formløs masse, der først får indhold ved, at mennesket former det ved sine valg.

Ethvert menneske er præget og formet af sit livsgrundlag. Det betyder ikke, at mennesket ikke skal udfolde sig aktivt; men i sin selvudfoldelse skal det ikke være blind for, at de egentlige livskilder ligger uden for det selv. Det er med andre ord ikke – som i eksistentialismen – mennesket, der præger sit liv, men omvendt *Livet, der præger sine mennesker*: Løgstrup formulerer dette i et brev til sin ven Hal Koch:

"Der er med livet som med spillet. Ethvert spil har sine regler, og spillet består netop i at følge dem. Reglerne er ligefrem spillets væsen. Bryder man dem, så går spillet i stykker og bliver snyderi i stedet for.

Vort menneskeliv er ganske vist noget helt andet og meget mere end et spil, men der er alligevel den lighed, at også livet har sine egne regler, eller rettere sagt love, og bryder vi dem, så går vort liv i stykker. Det mister sin spændstighed og kraft og lyst og siver bort som spildevand".

Løgstrups menneskesyn: "Vi er hinandens skæbne"

Det er grundlæggende for Løgstrups menneskesyn, at han tager udgangspunkt i, at vi som mennesker lever i et samspil med andre mennesker i det, han kalder *interdependens*, vores gensidige forbundethed med hinanden. Vi er ikke alene i verden, men er konstant udleveret til de andres reaktion på os.

I sin beskrivelse af forskellige typer samvær skelner Løgstrup mellem kredsende følelser og åbne, udadvendte følelser.

Kredsende følelser er eksempelvis fornærmelse og forurettethed, hvor man kredser om sig selv og lukker af for andre mennesker. Man lukker sig inde i sig selv og kredser udelukkende om sin fornærmelse, dyrker den og får den til at vokse, og dermed har man ikke overskud til at forholde sig til andre mennesker.

Det, Løgstrup kalder for *åbne, udadvendte følelser* er på den anden side følelser, der "åbner os" over for vores medmennesker. Det er følelser, hvor vi retter vores opmærksomhed mod de andre, f.eks. vrede eller glæde. Hvis jeg er vred på en eller anden, har min vrede som regel en årsag; jeg kan være vred over, at min veninde har svigtet mig eller løjet om mig. Men til forskel fra en kredsende følelse som forurettethed kommer vreden ud. Og den holder kun en begrænset tid. Jeg kan konfrontere min veninde med min vrede, vi kan få et skænderi, og derefter er følelsen af vrede væk. Vreden er en følelse, der skaber en forbindelse mellem mennesker; den kan rydde hindringer af vejen, så livet igen kan fungere mellem mennesker.

Løgstrup ser alt samliv mellem mennesker som en form for *kommunikation*.

Her ligger han på linie med den tyske filosof Jürgen Habermas (f. 1929), der med sin teori om "kommunikativ fornuft" fremhæver, at sprog mellem mennesker er anlagt på gensidig forståelse. Habermas' tanke er, at sproget er det redskab, vi bruger til at nå hinanden med, og at sproget er lagt an på, at vi taler ud – Løgstrup tænker her helt parallelt, når han hævder, at "at tale er at tale ud" – at vi bruger sproget til at forstå hinanden og i samtalsituationen møder vi hinanden med tillid.

Løgstrup fremhæver netop den tillid, samtalen forudsætter, som det væsentligste træk ved samtalen.

Kommunikation er baseret på tillid. Mennesker møder hinanden med tillid, og at møde hinanden med tillid er det samme som at udlevere sig til den anden. At være åben og gøre sig afhængig af den andens måde at håndtere ens egen umiddelbare tillid på. Dette er tematiseret i et af Løgstrups hovedværker *Den etiske fordring* fra 1956.

K.E. Løgstrup

af *Den etiske fordring* (1956)

= KRAV

1 *Fordringen der giver sig af tilliden, der i elementær og omfattende forstand*
bører vort menneskeliv til.

det ene menneske kunne finde på at stille det andet, hvad enten de nu er konventionelle, sentimentale eller storhedsvanvittige. Sådan forholder det sig imidlertid ikke. Tilliden står ikke til os. Den er givet. Vort liv er nu engang hen over hovedet på os skabt sådan, at det ikke kan leves på anden måde end ved at det ene menneske i vist eller begæret tillid udleverer sig og giver mer eller mindre af sit liv i det andet menneskes hånd.

Mistilliden er derfor heller ikke – som en måde at være til på – tilliden jævnbyrdig. Tilliden er det fundamentale – og mistilliden opstår af mangel på tillid. Tilliden skal derfor heller ikke begrundes og retfærdiggøres, som mistilliden skal det. [...]

Med vor blotte holdning til hinanden er vi med til at give hinandens verden dens skikkelse. Hvilken vidde og farve den andens verden får for ham selv er jeg med til at bestemme med min holdning til ham. Jeg er med til at gøre den vid eller snæver, lys eller mørk, mangfoldig eller kedelig – og ikke mindst er jeg med til at gøre den truende eller tryk. Ikke ved teorier eller anskuelser, men ved min blotte holdning. Hvorfor der er en uudtalt, så at sige anonym fordring til os om at tage vare på det liv, som tilliden lægger i vor hånd. [...]

Ordforklaring:

I: til gensidig benefice: til ære for hinanden

5 Så vist som et menneske med den tillid, det viser eller begærer, giver mer eller mindre af sit liv i den andens hånd, så vist hører fordringen om at tage vare på det liv med til vor tilværelse sådan som den nu engang er. Hvor meget eller hvor lidt der står på spil for et menneske i den tillid, det viser, er selvsagt uhyre forskelligt. Det beror på mange forskellige faktorer, på den enkeltes psykiske konstitution og øjeblikkelige befindende, på situationen, der ikke mindst er bestemt af, hvem og hvordan den anden er. Men hvorom alting er, betyder det, at der i et hvilket som helst møde mellem mennesker ligger en uudtalt fordring, uanset under hvilke omstændigheder mødet finder sted og hvilken karakter det har.

På hvor mangfoldig vis kommunikationen mellem os end kan arte sig, den består altid i at vove sig frem for at blive imødekommet. Det er nerven i den, og det er det etiske livs grundfænomen. Fordringen, der giver sig deraf, skal der derfor ikke en åbenbaring i teologisk forstand til for at høre, så lidt som den skulle blive til af en mer eller mindre bevidst overenskomst, ved hvilken vi skulle være blevet enige om at opstille den til gensidig benefice¹.

35 Hvis tilliden og dens selvudlevering blot var noget, der stod til vort forgodtbefindende, så vi uden at vi mister noget derved kunne lade det være, ville der i vort liv sammen med hinanden ikke eksistere andre fordringer end dem, som

Øvelse:

1. Hvad mener Løgstrup med, at "tilliden står ikke til os. Den er givet"?
2. "Med vor blotte holdning til hinanden er vi med til at give hinandens verden dens skikkelse". Kommentér! – Svarer Løgstrups opfattelse til dine erfaringer?

Det bliver ofte hævdet, at etiske regler for, hvordan vi bør omgås, er relative; at de afhænger af "smag og behag".. I vores samfund er det f.eks. en norm, at man ikke bør lyve (i hvert fald ikke med mindre der gør sig helt specielle omstændigheder gældende). Men man kunne så spørge, om man lige så godt kunne have den modsatte norm: at det er værdifuldt at lyve så meget som muligt? Kan *noget* fællesskab – inklusive et fællesskab af forbrydere – overleve mere end 5 minutter, hvis normen er talens uoprigtighed og ikke dens oprigtighed? Nej, ingen fællesskaber kan overleve uden medlemmernes indbyrdes oprigtighed og tillid – heller ikke selv om der jævnligt sker brud. Oprigtigheden og tilliden er det, der melder sig *spontant* i kommunikationen, uoprigtigheden skal tvinges frem, besluttet, vælges.

Tillid og mistillid er med andre ord *ikke* lige gyldige. Tilliden er fællesskabets spontane livskilde, mens mistillid er et brud på fællesskabet, som kun kan oprettholdes ved at man tvinger sig selv til at fastholde det. Tilliden er med andre ord primær i forhold til mistilliden. Mistillid er et fravær af tillid, en pervertering af det umiddelbart givne krav om at tale sammen i tillid.

Den umiddelbart givne tillid er et eksempel på, at menneskets liv ifølge Løgstrup i sig selv har en form. I og med at vi er mennesker i samspil med andre mennesker, ligger der på forhånd nogle givne livsmuligheder. Løgstrups benævnelse for disse på forhånd givne livsmuligheder er "de suveræne livsytringer".

De suveræne livsytringer

De suveræne livsytringer er givet med livet selv. De ligger i vores liv som kilder, som samlivet mellem mennesker kan øse af. Man kan med andre ord sige, at Løgstrups "suveræne livsytringer" udgør en form for ontologi: de udtrykker, hvad menneskelivet dybest set er.

De suveræne livsytringer består af fænomener som tillid, barmhjertighed, kærlighed, talens åbenhed = oprigtighed, håb og indignation. De er givet som muligheder for vores liv. De er udtryk for de åbne og udadrettede følelser i vores liv. Dermed er de suveræne livsytringer identitetsskabende; hvis vi lader vores liv bære af dem, kan de forandre og udvide vores liv.

De suveræne livsytringer er primære; de går forud for deres modsætning. Som et eksempel på en suveræn livsytring er talens oprigtighed en spontan livsytring (på latin betyder *sponte sua* "af egen drift, af sig selv"); den er der bare, den er ubetinget og skal derfor ikke begrundes.

Heroverfor står *de kredsende livsytringer* som f.eks. mistillid, kynisme, had, misundelse, jalousi og forurettelse. I de kredsende livsytringer kredser individet om sig selv og den uretfærdighed, man føler, man har været udsat for.

Hvor de suveræne livsytringer er frisættende for den enkelte, er de kredsende livsytringer fastlåsende. Individet låser sig selv fast i en form for forurettet selv-hævdelse, der kan minde om Nietzsches beskrivelse af det kristne "ressentiments-menneske".

Fænomener som tillid og mistillid er ikke etisk neutrale. Det ligger i ordene, at de allerede *er* bestemt som hhv. noget godt og noget ondt. Bestemmelsen af dem som gode eller onde ligger ikke hos os, men ligger i selve de betegnelser, vi bruger om dem. De suveræne livsytringer er primære i forhold til de kredsende; de melder sig naturligt, og man må nærmest gøre vold på sig selv, hvis man af en eller anden grund skulle ønske at holde dem tilbage, jfr. det følgende eksempel.

K.E. Løgstrup af *Norm og spontaneitet* (1972)

"De suveræne livsytringer"

- 1 Klokken fire om morgenen kimer det vedholdende på døren. Da kvinden kommer ned, står det hemmelige statspoliti udenfor og forlanger, at hun lukker op.
- 5 Kommet indenfor spørger de efter hendes mand. Han er tilfældigvis ikke hjemme, men på forretningsrejse, får de at vide. Den ene af de to mænd, den underordnede, grim som arvesynden, og
- 10 som ser ud til at være i stand til al brutalitet, giver sig til at støve rundt i huset, svært bevæbnet. Den anden, af et vindende væsen og lutter venlighed og imødekommethed, taler imens med kvinden og forsikrer hende, at det hele ingenting betyder, men blot sker for en ordens skyld. Kvinden agerer forekommende og forundret og gør det unervøst og perfekt. Hun er helt på det rene med, at
- 15 hans charmerende bagatellisering af af-færen kun tjener til at få tungen på gled hos hende, så han kan ikke foregøgle hende noget. Hun ved, at der af den
- mindste uoverlagte bemærkning vil blive smedet våben imod hendes mand og hende selv. Til trods for det – og det er næsten det mærkeligste ved det hele – må hun hele tiden tage sig i en tilbøjelighed til at komme på talefod med manden, som om han måtte kunne bringes fra sit destruktive forehavende til menneskelig indsigt og fornuft. Uafbrudt må hun holde hovedet koldt. Hvorfor? Hvad er det, der melder sig i tilbøjeligheden? Det er den elementære og definitive ejendommelighed, der er ved al tale som spontan livsytring, dens åbenhed. At tale er at tale ud. Det er ikke noget som den enkelte gør talen til, det er den i forvejen, så at sige som anonym livsytring. Det er dens suverænitet, som vi giver os ind under i samme øjeblik vi giver os til at tale. Selv i den situation, hvor det er livet om at gøre at føre den anden bag lyset, hvor den andens ødelæggelsesvilje er vitterlig og hans spil gennemskuet til

bunds – selv da melder den sig, så det ligefrem fornemmes som noget naturstridigt ikke at tale ud. Den suveræne livsytring kommer os i forkøbet, vi gribes af den. Deri består spontaneiteten. Også det illustrerer episoden. Manden fra det hemmelige statspoliti forsøger at udnytte, at talen og tilliden med deres åbenhed kommer både kvindens gennemskuen af hensigterne med spørgsmålene og hendes vagtsomme vurdering af svarenes konsekvenser i forkøbet. Elementære og definitive, som de livsytringer nu engang er, bærer de ethvert samvær, normalt. Det viser sig også i, at nok er vi optaget af at nå til en erkendelse og vurdering af alt, hvad vi kommer til at tale om, kun erkender og vurderer vi ikke hinanden i nærværet. Det gør vi først i dagdrømmen, når de andre

er fraværende, og vi ærgrer os over dem ud fra alle de dårlige erfaringer, vi har gjort med dem. I dagdrømmen er vi fyldt til randen af forestillinger om uvenner og af kriterier for deres karakterer. Deres nærvær derimod visker alle forestillinger og kriterier væk, hvis da nærværet ikke lige benyttes til at bringe konflikten på bane, og det kommer til at gå hårdt til. Men ellers skal der et indgroet had eller en dybtgående forurettelse til for at få forestillingerne og kriterierne til at holde stand over for nærværet. Vil man ikke af med sit had, er der derfor ikke andet for at gøre end at blive væk og pleje dagdrømmen. Alt sammen kommer det af, at nærværet bæres af umiddelbare livsytringer, der er så suveræne, at de er stærkere end vor erfaring og dagdrøm. [...]

Øvelse :

1. Hvad er Løgstrups pointe med, at "kvinden hele tiden må tage sig i en tilbøjelighed til at komme på talefod med manden"?
2. Prøv med Løgstrup at definere "talen" som en spontan livsytring. – Giv eksempler fra dit eget liv.
3. Hvad ligger der i vendingen "At tale er at tale ud"?
4. Hvad mener Løgstrup med, at livsytringerne "bærer ethvert samvær, normalt"?
5. Hvad betyder det, at vi "ikke erkender og vurderer hinanden i nærværet"? Er du enig?
6. Hvad er Løgstrups pointe, når han siger, at "vil man ikke af med sit had, er der [...] ikke andet for at gøre end at blive væk og pleje dagdrømmen"?

Ifølge Løgstrup er de suveræne livsytringer altså et grundvilkår for den menneskelige tilværelse. De udgør de på forhånd givne spilleregler, som gælder for ethvert samvær mellem mennesker.

Løgstrups beskrivelse af de givne spontane betingelser for ethvert samvær kan genfindes i litteraturen. En meget stor gruppe forfattere har i dette århundrede været inspireret af eksistentialismens individualistiske menneskesyn, men også fortroligheden og nærværet i forhold til andre har været tematiseret.